

การวิจัยและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม พระวิทยากรกระบวนการธรรม*

The Research and Development of Training Curriculum for the Process Theology Guest Speaker

^{1*}พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺติโย, ¹พระมหาสาธธ ธมฺมาทโร, ¹พระมหากนิษฐ สิริปญฺโญ,
¹ชัตติยา ต้วงสำราญ,¹วัลลา คงธรรม ²นุชนรา รัตนศิริประภา และ ³กฤติยา ถ้ำทอง
^{1*}Phramaha Kraiwan Jinadattiyo, ¹Phramaha Sathorn Dhammatharo,
¹Phramaha Akanit Siripanyo, ¹Khattiya Duangsamran, ¹Wanla Khongtam,
²Nuchnara Ratanasiraprapha and ³Krittiya Tumthong

^{1*}วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1*}Buddhaphanya Sri Thawarawadee Buddhist College,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

²คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

²Faculty of Education, Silpakorn University, Thailand.

³นักวิชาการอิสระ

³Independent scholars

^{1*}Corresponding Author. Email: tchinnatat@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนการ 2) ทดลองใช้และศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของหลักสูตรฝึกอบรม และ 3) ศึกษาการตระหนักรู้ตนเองและความพึงพอใจของพระวิทยากรกระบวนการต่อหลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างคือพระวิทยากรกระบวนการ ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบประเมินก่อนอบรม ระหว่างอบรม และหลังฝึกอบรม และแบบประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตร สถิติที่ใช้คือ ค่าเฉลี่ยและค่าร้อยละ

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1. การจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม แบ่งออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติธรรม ประกอบด้วยหมวดที่ 1) ศึกษาเรียนรู้ธรรม และจิตวิเคราะหธรรม ฝึกการรับฟังและการให้คำปรึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา หมวดที่ 2) เนื้อหาด้านการเผยแผ่และการสื่อสาร เรียนรู้หลักการเผยแผ่ตามประเพณีเดิม หลักการเผยแผ่ผ่านสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

2. ผลการประเมินการใช้หลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม จากการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ในการฝึกอบรมกับพระวิทยากรกระบวนธรรม ปรากฏผลดังนี้

- 2.1 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ ความเข้าใจสูงขึ้นมากกว่าก่อนการฝึกอบรม
- 2.2 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.37)
- 2.3 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีผลการประเมินกิจกรรมระหว่างฝึกอบรมในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.39)

3. ความคิดเห็นของผู้เข้าอบรมต่อหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม เห็นว่ามีประสิทธิภาพเหมาะสม มีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปสู่การปฏิบัติงานได้จริง

คำสำคัญ: การพัฒนา; หลักสูตรฝึกอบรม; พระวิทยากรกระบวนธรรม

Abstract

The purposes of this study were to 1) Curriculum development, training of trainers Process theology 2) trial and study the problems and suggestions of training courses, and 3) the satisfaction of the guest speakers Process theology courses and training process. The research sample consisted The 80 Process theology guest speakers Acquired by the selecting specific. The research instruments were rating-scale questionnaire. The statistics for the data analysis were mean, percent.

The results of the study revealed the following:

1. Development of training Curriculum for The Process theology guest speaker of 8 learning unit and in training there are various ways of learning, knowledge and application of the Buddhist Missionary divided into 2. Sectors to include education fair. Think critically and fairly as practicing listening and counseling Buddhism. Training and group activities. The content of communications principles missionaries (religious sermons, lectures on a given host broadcaster) propagate through the different types of media such as radio, television, communication, and content writing includes writing an essay religion. Writing a semi academic/non-fiction. Writing for the propagation and heartwarming. And the content of the Buddhist practice consists of meditation. And study theology at Bodh Gaya, India. By In training, an emphasis should be on leading to real practicability and diverse methods of learning such as self-learning, action learning, small group meeting, brainstorming, integration learning and observe activities. Evaluations by before after and during training. Also, there should be clear evaluation criteria.

2. The following were outcomes of the training curriculum try-out in the developing of training curriculum for The Process theology guest speaker: The curriculum were test by the trainees and faculty and supporting staff who responsible for educational between 6-18 June 2016 of 74 Figure at Wat Sam Phraya Temple. And the result are as follows;

- 2.1 The training knowledge. Understanding higher before training.
- 2.2 The training courses are satisfied with the level of an average 4.37
- 2.3 The training activities are evaluated during training at a high level average 4.39

In conclusion, training Curriculum for The Process theology guest speaker has effective because the training curriculum was diverse methods of learning, clear evaluation criteria and trainees being able to apply the knowledge gained to real practicability. The training Curriculum for The Process theology guest speaker should be supported and promoted to implement in networking for operating the internal educational quality assurance.

Keywords: Development; Training Curriculum; The Process theology Guest Speaker

บทนำ

ปัญหาในสังคมไทยได้ทวีความรุนแรง และมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีต สาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงตามกระแสการพัฒนาทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ไร้พรมแดน ในแนวทางโลกาภิวัตน์ ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนนิยมทางวัตถุมากขึ้น จึงเกิดปัญหาด้านจิตใจและทำให้เกิดการละเลยด้านคุณธรรมศีลธรรม และจริยธรรม การพัฒนาคุณภาพของคนในสังคมเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุด เพราะคนเป็นตัวแปรที่สามารถพัฒนาประเทศได้ในทุกๆ ด้าน (Kulanan, 2001) ดังนั้น การที่จะทำให้สังคมสงบสุขได้นั้น ทุกคนในสังคมจึงควรช่วยกันแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา และช่วยกันแก้ปัญหาอย่างจริงจัง เพื่อความสงบสุขของชีวิต และการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป สถาบันทางพระพุทธศาสนานับเป็นสถาบันที่สำคัญในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยในการกล่อมเกลাজิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาด้านสังคมให้แก่คนในสังคมมาแล้วเป็นอย่างดี พระสงฆ์ได้มีบทบาทมากมายในสังคมอาทิ เช่น ครูพระสอนศีลธรรม พระวิทยากรอบรมนักเรียน พระนักเทศน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรยกย่องว่าพระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านและบุคคลทั่วไปแล้ว ยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากได้นำวิชาการ นำความรู้จากทรัพยากรที่มีค่ามาใช้อย่างถูกต้องจะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ว่า “การใช้หลักวิชาและความคิดริเริ่มสร้างงานที่อาจจะไม่ใหญ่โตนัก แต่ประสิทธิภาพสูง และอำนวยความสะดวกโดยตรงได้มาก โดยการนำเอาทรัพยากรตามธรรมชาติ ความรู้ความสามารถตลอดจนแรงงานของคนส่วนใหญ่ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย และให้เกิดความเสียหาย หรือสูญเสียเปลืองน้อยที่สุด การสร้างความเจริญในลักษณะนี้จะช่วยสร้างความเจริญของกิจการส่วนรวมได้แน่นอน” เพราะฉะนั้น พระสงฆ์และสถาบันทางศาสนาจึงมีส่วนสำคัญในการช่วยสร้างกิจการความเจริญรวมทั้งแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างแน่นอน (Phra Phanomporn Kunawaro, 2013)

รัฐได้อาศัยวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ศีลธรรมของชุมชนมาเป็นเวลาช้านาน แต่ยังคงพบปัญหาหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของการสอนวิชาศีลธรรม คือ ครูผู้สอนไม่ได้จบการศึกษาด้านศาสนาหรือการสอนศีลธรรม ทำให้ขาดความมั่นใจในการสอน ขาดการวิเคราะห์นำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตจริง ส่วนครูพระสอนศีลธรรมยังสอนแบบบรรยาย เน้นพิธีกรรมทางศาสนา การจัดการเรียนการสอนจึงเหมือนสอนพระสอนเณรหรือเหมือนเทศน์ให้ชาวบ้านฟัง พระภิกษุบางรูปมีวุฒิการศึกษาน้อย การจัดการเรียนการสอนจึงสู้พระภิกษุที่มีความรู้ไม่ได้ การสอนส่วนใหญ่ยังไม่ใช้สื่อ IT หรือสื่อการสอนที่ทันสมัย และมีปัญหาเรื่องการควบคุมชั้นเรียน ปัญหาที่พบอีกอย่างหนึ่งก็คือ โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนไม่มีความพร้อมในการเตรียมพระภิกษุที่จะมาทำการสอน จัดเวลาในการอบรมให้พระภิกษุที่จะมาสอนธรรมะน้อย จึงทำให้พระภิกษุที่จะมาสอนธรรมะไม่เข้าใจชัดเจนเรื่องเทคนิคและทักษะในการถ่ายทอด ดังนั้น

เทคนิคและทักษะการถ่ายทอดของพระภิกษุผู้จะสอนธรรมะจึงมีความสำคัญมาก (Phra Mani Chotithammo, 2010) สรุปัญหได้ว่า สาเหตุส่วนใหญ่มาจากยังไม่เคยมีการจัดการฝึกอบรมการสอนให้กับพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นวิทยากร หรือทำหน้าที่สอนศีลธรรมในสถาบันการศึกษาต่างๆ ให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และยังไม่มีหลักสูตรฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพให้กับพระภิกษุผู้สอนธรรมะแต่อย่างใด ทั้งที่เป็นการเห็นชัดเจนว่าการฝึกอบรมบุคคลก่อให้เกิดการพัฒนาปัญญา เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริง และสถานะของสิ่งทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็นเพื่อให้เกิดประโยชน์ตน คือ ความมีชีวิตอยู่อย่างสำเร็จผลดีที่สุด มีจิตใจเป็นอิสระมีสุขภาพจิตสมบูรณ์ และประโยชน์ผู้อื่น คือ สามารถช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่คนทั้งหลาย

แต่อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมาผู้วิจัยเห็นว่า ในโครงการต่างๆ ก็ยังคงมีปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของตัวผู้สอนเอง พระสงฆ์บางรูปยังขาดความรู้ความสามารถทำให้เกิดความสับสนในการเผยแผ่ธรรมหรือในเนื้อหาสาระที่ใช้ในการเผยแผ่ เนื้อหาบางอย่างยังเน้นที่ตัวภาษา ซึ่งเป็นพุทธพจน์มากเกินไป ทำให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่ายเพราะไม่เข้าใจ อ่านยาก เป็นต้น รวมถึงยังมีความตระหนักเรื่องการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีถึงการสร้างบรรยากาศในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนน้อยอยู่ อันถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะเมื่อบรรยากาศในการเผยแผ่ดี การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนย่อมมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าโครงการฝึกอบรมรวมไปถึงหลักสูตรฝึกอบรม จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะสามารถทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ความเข้าใจเกิดความชำนาญ และเกิดเจตคติที่ดีเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนกระทั่งทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และยังช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมและการกระทำ และการแสดงออกในทางที่ดี สามารถพัฒนาคนให้เกิดปัญญาคิดทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามเพื่อส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข การฝึกอบรมจึงเป็นกระบวนการที่จะทำให้ ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ (knowledge) เกิดความเข้าใจ (understanding) เกิดความชำนาญ (skill) และเกิดเจตคติ (attitude) ที่ดีเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม (Kityanyong, 2002)

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของหลักสูตรการฝึกอบรมจึงได้ทำการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับพระวิทยากรกระบวนการ เพื่อเป็นการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสอนธรรมะตามแนวทางของหลักการการพัฒนาหลักสูตร 5 ขั้นตอน ตามขั้นตอนของกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development R & D) คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร และ 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เข้าฝึกอบรมสามารถนำมาปรับใช้ในการทำงานเผยแผ่ให้มีประสิทธิภาพและได้ทราบถึงวิธีการต่างๆ ในการเผยแผ่หลักธรรมอย่างถูกวิธีและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งได้แนวทางในการพัฒนาคุณภาพของเยาวชน และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและได้รับการยอมรับจากสังคมโดยทั่วไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม
2. เพื่อทดลองใช้และศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของหลักสูตรฝึกอบรม
3. เพื่อศึกษาการตระหนักรู้ตนเองและความพึงพอใจของพระวิทยากรกระบวนธรรมต่อหลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยและพัฒนา (Research and Development R & D) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิจัย (research) : การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้มาสร้างหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลรายละเอียด ดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักสูตรและทำการวิเคราะห์ เนื้อหา
- 2) ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธ ศาสนาและการประยุกต์ใช้เพื่อการเผยแผ่ธรรม กระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อเผยแผ่ธรรม
- 3) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับวิธีสอน เทคนิคการสอน จิตวิทยาการให้คำปรึกษา หลักการเผยแผ่ (การเทศน์ บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม) เป็นต้น
- 4) ศึกษาการเขียนบทความธรรมะ บทความกึ่งวิชาการ/สารคดี การวิจารณ์บทความ การเขียนความเรียง การเขียนสื่อบุคคล เป็นต้น
- 5) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของพระภิกษุในด้านวิชาการ ทักษะ ทักขะ และประสบการณ์ ในด้านพระพุทธศาสนา
- 6) สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับกระบวนการ และขั้นตอนที่จำเป็นในการจัดทำกลวิธี เทคนิควิธีการฝึกอบรม ระยะเวลาการฝึกอบรม การวัดผลและประเมินผล และข้อเสนอแนะอื่นๆ

เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนนี้ เป็นแบบวิเคราะห์เอกสารและแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (structure interview) เป็นการ ศึกษาเพื่อจัดเตรียมข้อมูลด้านความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดฝึกอบรม ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาในการจัดทำกลวิธีการฝึกอบรม ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรฝึกอบรม ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคการฝึกอบรม รวมจำนวน 3 คน

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนา (development) : การพัฒนาหลักสูตร เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตร จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในขั้นตอนที่ 1 มากำหนดเป็นองค์ประกอบของหลักสูตร ตั้งแต่ปัญหาและความสำคัญ หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหากระบวนการฝึกอบรม วิธีการฝึกอบรม กิจกรรม และสื่อประกอบระยะเวลา การฝึกอบรม ตลอดจนการวัดผลและประเมินผล แล้วดำเนินการสร้างหลักสูตรฉบับร่าง โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ร่างโครงสร้างหลักสูตร ผู้วิจัยดำเนินการศึกษารายละเอียดองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตร กำหนดประเด็นสำคัญและเขียนคำถามไปตามประเด็นนั้นๆ ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหาและความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรฉบับร่างตามคำแนะนำ ซึ่งหลักสูตรฉบับร่างประกอบด้วย

- 1) ความเป็นมาและความสำคัญที่ต้องการนำมาพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม
- 2) หลักการนำข้อมูลที่ศึกษามาพิจารณากำหนดเป็นหลักการของหลักสูตรว่าเป็นหลักสูตรให้ความรู้กับกลุ่มเป้าหมายใด มีลักษณะและจุดเน้นที่ใด มีวิธีการใช้อย่างไร
- 3) จุดมุ่งหมายศึกษาถึงความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรและสาระของการจัดทำกลวิธีการสอน กำหนดเป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อให้ทราบว่าการหลักสูตรนี้มีจุดมุ่งหมายอย่างไร
- 4) เนื้อหาพิจารณาข้อมูลที่รวบรวมได้ กำหนดเนื้อหาของหลักสูตรที่ประกอบด้วยเนื้อหาภาคทฤษฎีและเนื้อหาภาคปฏิบัติ เนื้อหาทั้งสองอย่างนี้จัดให้สำหรับผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยพิจารณาจากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประกอบ
- 5) กระบวนการฝึกอบรม คณะผู้วิจัยกำหนดให้พระวิทยากรกระบวนการธรรมศึกษา คู่มือการจัดทำกลวิธีการอบรม และดำเนินการฝึกอบรมไปที่ละหน่วยตามคู่มือการฝึกอบรม ซึ่งในการฝึกอบรมนั้นสามารถปรับเปลี่ยนตารางการฝึกอบรมได้ตามความเหมาะสม
- 6) วิธีการฝึกอบรม กิจกรรม แผนการฝึกอบรม และสื่อประกอบ พิจารณาจากข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่ศึกษามา กำหนดวิธีการฝึกอบรม กิจกรรม และสื่อประกอบ วิธีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ การบรรยาย การระดมความคิด การแบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติเป็นหลัก โดยคำนึงถึงธรรมชาติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดสื่อ อุปกรณ์ประกอบการฝึกอบรม
- 7) ระยะเวลาการฝึกอบรม ผู้วิจัยพิจารณาร่วมกับเนื้อหาสาระประกอบกับความต้องการของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ความเหมาะสมของสถานที่ฝึกอบรม วิธีการฝึกอบรม และจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม
- 8) การวัดผลและประเมินผล พิจารณาจากทดสอบความรู้ความเข้าใจภาคทฤษฎีของผู้เข้าอบรม เริ่มฝึกอบรม และภายหลังสิ้นสุดการฝึกอบรม และความคิดเห็นที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรม

2. การตรวจสอบหลักสูตรฉบับร่าง โดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 รูป/คน ตรวจสอบด้านความเหมาะสม และความสอดคล้องของส่วนประกอบหลักสูตรฉบับร่าง ดำเนินการตรวจสอบหลักสูตรฉบับร่างโดยตรวจสอบด้านเนื้อหา ด้านหลักสูตรการฝึกอบรม ด้านการวัดและประเมินผล ของหลักสูตรที่ผู้วิจัย

สร้างขึ้น เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาว่า ส่วนประกอบของหลักสูตรฉบับร่างในแต่ละด้าน ตั้งแต่ปัญหา หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการฝึกอบรม วิธีการฝึกอบรม กิจกรรมและสื่อประกอบ ระยะเวลา การฝึกอบรมการวัดผลและประเมินผล มีความเหมาะสมและสอดคล้องกันหรือไม่ โดยใช้ค่าดัชนีความ สอดคล้อง (index of item – objective congruence : IOC) มีเกณฑ์การให้คะแนน คือ คะแนนเฉลี่ย .50 ขึ้นไป

3. ปรับปรุงหลักสูตรฉบับร่าง ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 3 วิจัย (research) : การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับ กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นกลุ่ม เป้าหมายในการนำหลักสูตรไปใช้จริง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงทดลองแล้วนำผล จากการทดลองไปปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้เข้าอบรมโครงการพระวิทยากรกระบวนการ

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เข้าอบรมโครงการ พระวิทยากรกระบวนการ จำนวน 80 รูป โดยการ เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เนื่องจากต้องการบุคคลที่มีคุณลักษณะเฉพาะ คือ เป็นผู้เข้าอบรมในโครงการ พระวิทยากรกระบวนการ

2. แบบแผนการทดลองจริง การทดลองใช้หลักสูตรการฝึกอบรมในครั้งนี้ใช้กระบวนการ วิจัย เชิงทดลองแบบ one group pretest – posttest design ได้ดำเนินการทดลองตามขั้นตอนดังนี้

2.1 การวางแผน เป็นขั้นตอนการเตรียม การก่อนการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม โดยผู้วิจัยมี การเตรียมการประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

2.1.1 เสนอขออนุมัติโครงการฝึกอบรมในรูปแบบโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และแต่งตั้ง คณะกรรมการเพื่อดำเนินการรับผิดชอบฝ่ายต่างๆ ของการฝึกอบรม

2.1.2 ประชุมผู้เข้าอบรมโครงการพระวิทยากรกระบวนการเพื่อแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับการฝึกอบรม

2.1.3 ประชุมคณะทำงานเพื่อแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับการฝึกอบรม พร้อมทั้งติดต่อประสานงาน กับผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะวิทยากร ผู้รับผิดชอบสถานที่ฝึกอบรม

2.1.4 จัดเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม ได้แก่ เอกสารประกอบการฝึกอบรมแบบ ทดสอบความรู้ความเข้าใจก่อนและหลังการฝึกอบรม แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อการใช้หลักสูตร

2.1.5 การจัดเตรียมสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เกี่ยวกับการฝึกอบรม ได้แก่ สื่อ อุปกรณ์สำหรับฝึกปฏิบัติ

2.2 การทดลองใช้หลักสูตร

2.2.1 การฝึกอบรมในโครงการพระวิทยากรกระบวนการ เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการระหว่างวันที่ 6 มิถุนายน 2559 ถึงวันที่ 18 มิถุนายน 2559 ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้แก่ พระวิทยากรที่ได้รับการคัดเลือกจากทั่วประเทศ จำนวน 80 รูป

2.2.2 การทดลองใช้หลักสูตรเป็นการฝึกอบรมภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติดังนี้

- 1) การทดสอบก่อนการฝึกอบรม (pre – test) ด้วยแบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจ
- 2) ดำเนินการฝึกอบรม เป็นการให้ความรู้ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ
- 3) สังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมระหว่างการฝึกอบรม
- 4) การทดสอบหลังการฝึกอบรม (post – test) ด้วยแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจ
- 5) การสอบถามเจตคติต่อหลักสูตรฝึกอบรมด้วยแบบสอบถาม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 3 ฉบับ คือ

3.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการฝึกอบรม (pre-test, post-test) ซึ่งเป็นแบบทดสอบฉบับเดียวกันชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ เพื่อเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภาคทฤษฎี

3.2 แบบสังเกตพฤติกรรม ซึ่งเป็นแบบที่ใช้เก็บรวบรวมพฤติกรรมต่างๆ ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม รวมถึงผลการปฏิบัติกิจกรรมภาคปฏิบัติระหว่างการฝึกอบรม ซึ่งวัดได้จากแบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติ

3.3 แบบสอบถามความมีเจตคติที่มีต่อการใช้หลักสูตร เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองพร้อมผู้ช่วยวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 พัฒนา (development) : การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร

การประเมินระหว่างการทดลองใช้หลักสูตรและหลังจากใช้หลักสูตร เพื่อประเมินผลการใช้หลักสูตรว่า เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ พิจารณาผลกระทบจากการใช้หลักสูตรและเพื่อประมวลข้อมูล ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักสูตรการฝึกอบรมมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูล

1.1 นำคะแนนทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมไปวิเคราะห์โดยใช้สถิติ t-test (dependent) (Ritcharoon, 2005)

1.2 นำข้อมูลจากแบบสอบถามเจตคติที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนการไปวิเคราะห์เพื่อหาค่าคะแนนเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานแล้วนำผลที่ได้มาเทียบกับเกณฑ์ของเบสต์ (Best, 1981)

2. ปรับปรุงหลักสูตร

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม เจตคติที่มีต่อหลักสูตรมาใช้ปรับปรุงหลักสูตรทั้งด้านโครงสร้างและรายละเอียด องค์ประกอบหลักสูตร ประกอบด้วย เนื้อหา กิจกรรม ระยะเวลา เพื่อให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

1. ผลการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม ประกอบด้วย เนื้อหาเผยแพร่ธรรม แบ่งเป็น 2 ภาค ประกอบด้วย

1.1 เนื้อหาด้านทฤษฎี ได้แก่ (1) ศึกษาเรียนรู้ธรรมและคติวิเคราะหธรรม เช่น ฝึกการรับฟังและการให้คำปรึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา และฝึกการดำเนินกิจกรรมแบบกลุ่ม เป็นต้น (2) เนื้อหาด้านการสื่อสาร ประกอบด้วย หลักการเผยแพร่ (เทศน์ บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม โฆษก พิธีกร) หลักการเผยแพร่ผ่านสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น (3) เนื้อหาด้านสื่อสารงานเขียน ประกอบด้วย การเขียนบทความธรรมะแบบความเรียง การเขียนบทความกึ่งวิชาการ/สารคดี และการเขียนสื่อบุคคลเพื่อการเผยแพร่ มีแนวทางการเรียนรู้หลากหลาย ได้แก่ เรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การประชุมกลุ่มย่อย การระดมสมอง การเรียนรู้แบบบูรณาการ การศึกษาดูงาน และการติดตามประเมินผล มีการประเมิน ผู้เข้ารับการฝึกอบรมก่อนและหลัง และมีการประเมินระหว่างการทำฝึกอบรม มีเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจน

1.2 เนื้อหาด้านการปฏิบัติธรรม ณ แดนพุทธภูมิ ประกอบด้วย การปฏิบัติธรรม และการศึกษาธรรม ณ พุทธคยา ประเทศอินเดียรวมระยะเวลา 7 วัน

2. ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม จากการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ในการฝึกอบรมกับพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระวิทยากรกระบวนธรรม จำนวน 80 รูป ระหว่างวันที่ 6-18 มิถุนายน 2559 ณ วัดสามพระยาอารามาราม แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร และทำการประเมิน ปรากฏผลดังนี้

2.1 ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจสูงขึ้นกว่าก่อนฝึกอบรม โดยมีการพัฒนาขึ้นร้อยละ 0.9 ทุกหัวข้อเนื้อหา

2.2 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมาก

2.3 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีผลการประเมินกิจกรรมระหว่างฝึกอบรม ดีถึงดีมาก

3. ความคิดเห็นของผู้เข้าอบรมต่อหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม เห็นว่ามีประสิทธิภาพเหมาะสม มีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปสู่การปฏิบัติงานได้จริง

ของกิจกรรมตามหลักสูตรเห็นว่าชัดเจนและมีประโยชน์จริง การประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม ในภาพรวมหลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสมในระดับมาก และการประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความสอดคล้องของหลักสูตรฝึกอบรม ภาพรวมมีความสอดคล้องกันทุกรายการ สำหรับระยะเวลาการจัดฝึกอบรมที่มีระยะเวลายาว บางเรื่องก็เหมาะสม แต่บางเรื่องก็จัดได้ว่ายาวนานเกินไป แต่อย่างไรก็ควรมีทั้งภาคทฤษฎีและฝึกปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้มีทั้งการเรียนรู้ในลักษณะภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สำหรับเนื้อหาของกิจกรรมตามหลักสูตรเห็นว่าชัดเจนและมีประโยชน์จริง ซึ่งตรงกับแนวคิดของบาร์โรว์ (Barrows) กล่าวว่า ความคิดในการจัดเรียนรู้ที่สมบูรณ์และเกิดการเรียนรู้จริงจะต้องมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ อันเป็นลักษณะของการเรียนรู้ในผู้ใหญ่ ดังนั้น ลักษณะหลักสูตรจึงเป็นเชิงปฏิบัติการ ใช้หลักการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) กิจกรรมการเรียนรู้เน้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ และยังสอดคล้องกับ สมใจ กงเดิม ได้เสนอว่า การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพจะต้องพัฒนาอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การประเมินความต้องการ ขั้นที่ 2 ขั้นการฝึกอบรม และขั้นที่ 3 การประเมินผลและสอดคล้องกับ ฮุสตันและคณะ (Houston and others, 1972) กล่าวว่า หลักสูตรฝึกอบรม เป็นการทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเรียนรู้ได้ด้วยตนเองหลังจากได้รับการฝึกอบรมได้เรียนรู้ตามความสะดวกของตนเองในเรื่องของเวลาที่เหมาะสม โดยหลักสูตรการฝึกอบรมในการจัดรูปแบบที่ชัดเจน มีคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรมค้นหาคำตอบจากเนื้อหาที่มีอยู่ในหลักสูตรการฝึกอบรมอย่างพร้อมสรรพ เป็นการดึงดูดให้อยากที่จะเรียนรู้ เมื่อเข้าร่วมการฝึกอบรมเรียนเนื้อหาส่วนใดแล้วยังไม่เข้าใจก็สามารถเรียนเนื้อหานั้นซ้ำๆ ได้โดยไม่มีขีดจำกัดและการหาแบบฝึกหัดในหลักสูตรฝึกอบรมจะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเข้าใจเนื้อหามากขึ้น

2. ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม

2.1 ผลการเปรียบเทียบก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยรวมและรายด้าน พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ความเข้าใจสูงขึ้นกว่าก่อนฝึกอบรม สาเหตุที่ทำให้ผลการเปรียบเทียบการฝึกอบรมมีคะแนนตั้งแต่ระดับมากทั้งภาพรวมและรายด้าน อาจเนื่องมาจากเนื้อหาสาระหรือกิจกรรมของหลักสูตรนี้พัฒนาขึ้นเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ เฉพาะอย่าง เฉพาะด้าน ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้แล้วอย่างจำเพาะเจาะจง จึงทำให้โอกาสที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะบรรลุตามจุดมุ่งหมาย มีกระบวนการในการเรียนรู้ที่มีความหมาย มีความเหมาะสม สามารถคิดไตร่ตรอง ตระหนักถึงผลกระทบ และมองเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนเป็นคนมีจริยธรรมอย่างชัดเจน ทำให้เกิดการปฏิบัติอย่างเข้าใจ อันจะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการจัดระบบความคิดสอดคล้องกับการวิจัยของปณฺพร ศรีปลั่ง และ พงศ์ประเสริฐ หกสุวรรณ (Sriplung and Hoksuwan, 2015) ที่สรุปว่า การควบคุมกำกับพฤติกรรมของตนเองให้เป็นผู้มีจริยธรรม การรู้จักวางตนเอง ตลอดจนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและพัฒนาคุณลักษณะการเป็นผู้มีจริยธรรมที่คงทนถาวร ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการเป็นคนที่มีบุคลิกและเป็นที่รักที่การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ต้องการ ในขั้นตอน

นี้ ผู้เข้าฝึกอบรมโครงการพระวิทยากรกระบวนธรรมยังเห็นว่า เนื้อหาของหลักสูตรและกิจกรรมการดำเนินงานของโครงการพระวิทยากรกระบวนธรรม มีความสำคัญต่อผู้เข้ารับการอบรม จึงเกิดความรู้สึกว่า การฝึกอบรมครั้งนี้ให้ประโยชน์ และมีความจำเป็นมาก สามารถนำไปพัฒนาและเผยแพร่การดำรงตนตามหลักธรรมของศาสนาพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกอบรมด้วยความสนใจ จนเกิดการเรียนรู้ในที่สุด และมีความเห็นว่าโครงการพระวิทยากรกระบวนธรรม ซึ่งดำเนินการโดย กลุ่มเพื่อชีวิตดีงาม สำนักงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร จำเป็นต้องมีต่อไปและควรสนับสนุนให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

2.2 ผลการประเมินระดับความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโครงการพระวิทยากรกระบวนธรรมโดยกลุ่มเพื่อชีวิตดีงาม สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรโดยรวมอยู่ในระดับ มาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่า หลักสูตรนี้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากโครงการอบรมต่างๆ โดยทั่วไปที่เคยจัดขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่มีกิจกรรมหลากหลาย พระวิทยากรหลายรูป/คน และมีความต่อเนื่อง กิจกรรมการปฏิบัติที่ฝึกอบรมให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถนำไปใช้ประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานด้านวิทยากร การให้การอบรมได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งยังส่งเสริมให้ผู้เข้าฝึกอบรมได้มีโอกาสทำงานร่วมกันและมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในกลุ่ม มีกิจกรรมที่สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง โดยผู้เข้าฝึกอบรมได้ให้ความเห็นและข้อเสนอแนะ ที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะประเด็นการศึกษาดูงานนอกสถานที่ทั้งในประเทศและนอกประเทศ ผลการประเมินจึงปรากฏออกมาในระดับ ดีมาก ดังนั้น การจัดโครงการฝึกอบรม พระวิทยากรกระบวนธรรมนี้ จึงเป็นประโยชน์อย่างมาก เนื่องจากสามารถสร้างหลักสูตรพัฒนาพระวิทยากรกระบวนธรรมต้นแบบได้สำเร็จเป็นรูปธรรม โดยคำนึงถึงความต้องการในการฝึกอบรมก่อนกำหนดวัตถุประสงค์โครงการ แล้วกำหนดหลักสูตรที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียน โดยมีผลประเมินโครงการการฝึกอบรมเป็นการยืนยัน

จากแนวคิดการถอดบทเรียน (After Action Review : AAR) ก่อนและหลังอบรม โครงการพระวิทยากรกระบวนธรรม ผู้เข้าร่วมอบรมให้แนวคิดเป็นข้อมูลสำคัญอันแสดงถึงความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม สรุปในภาพรวม ส่งผลทำให้พระวิทยากรกระบวนธรรม มีความมั่นใจขึ้น ได้ประสบการณ์ใหม่ ได้หลักจิตวิทยาไปช่วยแก้ไขปัญหาให้กับผู้ที่ต้องการปรึกษา ได้รู้การปฏิบัติตนในหน้าที่งาน มีความรู้ใหม่ไปสู่การอบรมในที่ต่างๆ เพิ่มทักษะในการเผยแพร่ธรรมะ ตลอดจนการเข้าถึงกลุ่มที่จะนำธรรมะไปเผยแพร่ เข้าใจหลักวิชาการต่างๆ มากขึ้น สามารถนำไปประยุกต์เข้ากับธรรมะที่จะเผยแพร่กับญาติโยมหรือเด็กต่อไป ได้เครือข่ายในการทำงานได้แนวคิดการจัดการทำงานอย่างเป็นระบบ ทำให้เข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้ฟังไม่ให้น่าเบื่อ พัฒนาทักษะเพิ่มพูนเทคนิควิธีการถ่ายทอดธรรมะ เพิ่มทักษะในการทำกิจกรรมและประยุกต์ต่อยอดเพิ่มยิ่งขึ้นเพื่อให้การเผยแพร่มีความหลากหลายและไม่น่าเบื่อ เพิ่มเทคนิคในการจัดค่ายอบรม การพูดในที่ชุมชน และการทำงานเป็นหมู่คณะ การทำสื่อใช้ในการอบรมโดยนำเอาหลักแทรกเข้าไปในกิจกรรม เพิ่มความรู้ถึงการนำสิ่งต่างๆ ไปใช้ประโยชน์ ได้องค์ความรู้ใหม่ๆ ได้เปิดโลกทัศน์มุมมองใหม่ๆ

ในการเผยแพร่ธรรม ได้พัฒนาทักษะการเผยแผ่ให้มีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง รู้วิธีการทำงานพร้อมทั้งขั้นตอนต่างๆ มากขึ้น สามารถนำไปใช้ได้อย่างดี ทั้งการปฏิบัติประจำวัน และการอบรม มีรูปแบบในการทำงานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ได้เทคนิคในการสอนเพิ่มมากขึ้น และสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ สามารถพูดได้อย่างมีหลักการ รู้ขั้นตอน และเนื้อหาที่สมควร

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม แบ่งออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติธรรม ประกอบด้วยหมวดที่ 1) ศึกษาเรียนรู้ธรรม และ คติวิเคราะห์ธรรม ฝึกการรับฟังและการให้คำปรึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา หมวดที่ 2) เนื้อหาด้านการเผยแผ่และการสื่อสาร เรียนรู้หลักการเผยแผ่ตามประเพณีเดิม หลักการเผยแผ่ผ่านสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนโครงการพระวิทยากรกระบวนธรรมให้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและมากพอที่จะทำให้พระวิทยากรกระบวนธรรมได้ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาาร่วมกัน และควรกระจายให้ครอบคลุมพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ

2) จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า หลักสูตรการอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรมนี้เป็นหลักสูตรที่ใช้ได้ผลกับพระวิทยากรกระบวนธรรม และสามารถปรับใช้ได้ผลกับพระภิกษุสงฆ์ที่สอนศีลธรรมในโรงเรียนหรือพระธรรมทูต ได้อีกด้วย แต่ควรปรับปรุงเนื้อหาให้สอดคล้องกับงานแต่ละประเภทจะทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

3) ควรมีการพัฒนายกระดับโครงการพระวิทยากรกระบวนธรรม เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการเผยแผ่ไปยังสถานศึกษาในทุกๆระดับ อันจะเป็นการเพิ่มให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น

4) เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระวิทยากรกระบวนธรรม ควรมีการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพพระวิทยากรกระบวนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงานให้แก่พระวิทยากรกระบวนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจมีการพัฒนาหลักสูตรการอบรมเพื่อการพัฒนาการปฏิบัติงานของพระวิทยากรกระบวนธรรม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า จากการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ในการฝึกอบรมกับพระวิทยากรกระบวนธรรม ปรากฏผลดังนี้ 1) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ ความเข้าใจสูงขึ้นมากกว่าก่อนการฝึกอบรม 2) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.37) 3. ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีผลการประเมินกิจกรรมระหว่างฝึกอบรมในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.39)

ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้

- 1) ก่อนนำหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรมไปใช้ในการอบรม ควรศึกษาจุดประสงค์ ปรับปรุงเนื้อหาสาระ กิจกรรมและสื่อวัสดุอุปกรณ์ ให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมบริบทของกลุ่มเป้าหมาย
- 2) ควรศึกษารายละเอียดของหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรมให้ชัดเจนเพื่อความ สะดวกและเหมาะสมกับการนำไปใช้
- 3) ระยะเวลาที่ใช้สำหรับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรปรับให้เหมาะสมกับกิจกรรมตาม แผนการจัดการเรียนรู้
- 4) ควรมีการวางแผนการบริหารหลักสูตรให้เหมาะสม เช่น ด้านงบประมาณ อาคารสถานที่ สื่อ วัสดุอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวกให้เพียงพอและเหมาะสม เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ที่ หลากหลายและเต็มตามศักยภาพ
- 5) พระวิทยากรผู้ให้การฝึกอบรม ควรเป็นผู้มีประสบการณ์และชำนาญการในการจัดกิจกรรม ฝึกอบรม มีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดี
- 6) ควรเตรียมความพร้อมของผู้เข้ารับการอบรมก่อนเข้ารับการอบรม เพื่อให้ทราบแนวทางการ ปฏิบัติเกี่ยวกับหลักสูตร วิธีการจัดกิจกรรมกระบวนกรกลุ่ม การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การศึกษาเอกสาร ประกอบ ซึ่งการเตรียมความพร้อมก่อนการฝึกอบรมเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะมีส่วนร่วมในการ ดำเนินการ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การตระหนักรู้ตนเองและความพึงพอใจของพระวิทยากร กระบวนธรรมต่อหลักสูตรและกระบวนกรฝึกอบรม ความคิดเห็นของผู้เข้าอบรมต่อหลักสูตรฝึกอบรม พระวิทยากรกระบวนธรรม เห็นว่ามีประสิทธิภาพเหมาะสม มีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีเกณฑ์การ ประเมินที่ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปสู่การปฏิบัติงานได้จริง

ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้

- 1) สถาบันสงฆ์ ควรนำหลักสูตรนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นหลักสูตรพื้นฐานของพระวิทยากรกระบวน ธรรม พระวิทยากร ครูพระสอนศีลธรรม
- 2) จากการสังเกตการณ์ ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมที่เข้าร่วมกิจกรรมเต็มเวลาตามหลักสูตรจะได้รับ ความรู้ความเข้าใจ และมีความรู้ความเข้าใจตามเป้าหมายหลักสูตรดีกว่าผู้ที่ไม่เต็มเวลา ดังนั้น เพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ผู้เข้ารับการฝึกอบรมต้องเสียสละเวลาและทุ่มเทเพื่อเข้ารับการฝึกอบรม อย่างเต็มเวลา รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมตามหลักสูตรอย่างจริงจังครบถ้วน
- 3) ควรสร้างพระวิทยากรกระบวนธรรมที่สามารถทำหน้าที่เป็นทั้งกระบวนธรรมและบูรณาการได้ ในบุคคลเดียว เนื่องจากพระวิทยากรกระบวนธรรมต้องเข้าใจภาพรวมและสามารถสร้างสถานการณ์ ตั้งคำถาม เพื่อชวนให้ผู้เข้ารับการอบรมร่วมคิดวิเคราะห์อยู่ตลอดเวลา โดยใช้ความรู้ที่ได้จากหลักสูตรและ ประสบการณ์ส่วนตัวที่มีมาในความรับผิดชอบ ถ้าเตรียมส่วนนี้ได้จะเพิ่มประสิทธิภาพในหลักสูตรได้ดียิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการวิจัยติดตามประเมินผลสมรรถนะของพระวิทยากรกระบวนธรรมที่ผ่านการฝึกอบรมตามภารกิจของสงฆ์ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม
- 2) ควรมีการวิจัยในเชิงการเปรียบเทียบพระวิทยากรกระบวนธรรมที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรกับพระวิทยากรกระบวนธรรมที่ไม่ได้ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตร ในด้านการปฏิบัติงานตามภารกิจของสงฆ์
- 3) ควรมีการวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ในการฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรมตามหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม เพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- 4) ควรมีการวิจัยคุณลักษณะและบทบาทของวิทยากรที่ส่งผลหรือมีอิทธิพลการพัฒนาพระวิทยากรกระบวนธรรมตามหลักสูตรฝึกอบรมพระวิทยากรกระบวนธรรม

References

- Beadle-Brown, J., Murphy, G., and DiTerlizzi, M. (2008). *Quality of Life for the Camber well*. Beadle-Brown: J.and Other.
- Charlotte, E. (1979). *Geriatric Nursing*. London: Harpen & Row.
- Hanvighurst, R. J.; & Albrecht, R. (1953). *Older People*. New York: Long-mans.
- Kityanyong, S. (2002). *Recipe for Success Training*. Bangkok: Multiinformations. (in Thai)
- Kulanan, T. (2001). *The Development of the Ethical Personality for Early Childhood Theory Concepts and Practices*. Nakhorn Sawan: Computers & Graphics. (in Thai)
- Phra Manit Chotithammo (Akkachat). (2010). *A Study of Problems and Guidelines to Solve the Work of Monks Who Teach Morals in Schools, SI SA KET Province*. M.A. Thesis. Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Phanomporn Kunawaro (Chuachai). (2013). *Guideline to Promote the Role of Dhamma Speakers in School Clinic Project under the Religious Affair Department, Ministry of Culture*. M.A. Thesis. Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
- Ritcharoon, P. (2005). *Measurement and Evaluation of Primary Education*. Bangkok: the House of Khoemit.
- Sriplung, P. and Hoksuan, P. (2015). A Study for Developing Ethics of Students through the Use of Metacognition. *Nakhon Phanom University Journal*, 5(2), 7-16.